

EINFÜHLUNG: ESTETİĞİN ZENGİN VE MUAMMALI KAVRAMI

Gamza AYDEMİR¹

¹Gamza Aydemir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı, gamzaaydemir(at)gmail.com, ORCID: 0000-0002-1499-9826

Aydemir, Gamza. "Einführung: Estetiğin Zengin ve Muammalı Kavramı". idil, 66 (2020 Şubat): s. 179-189. doi: 10.7816/idil-09-66-01

Öz

19. yüzyıl Alman estetiğinin merkezinde gelişen *Einführung* kavramı, etikten hermeneutiğe, estetikten psikolojiye, fenomenolojiden sanat tarihine kadar pek çok alanda etkili bir kavramdır. Ne var ki bir alandan diğerine, bir dilden bir başka dile geçerken yüklendiği değişimlerle, anlamı kolayca çözülemeyen, ancak pek çok alan için oldukça besleyici, zengin bir kavram haline gelir. *Einführung* kavramının anlamını tam olarak ifade etmek, bu kavramın gelişim tarihini takip etmek kadar zordur ve bu iki zorluk sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Kökleri bir yandan David Hume ve Adam Smith'in sempati anlayışına, diğer yandan J. Gottfried Herder ve Alman Romantizmi'ne, ayrıca R. Hermann Lotze, F. Theodor Vischer gibi isimlerin estetiğine dayanan bu kavram, *Einführung* formunda ilk kez Robert Vischer tarafından kullanılsa da, bir kuram olarak en kapsamlı haline Theodor Lipps ile ulaşır. Lipps'in açıklamalarında *Einführung*, eski sempati anlayışına oldukça yakındır. Ancak Edward Titchener'ın, *Einführung* kavramının karşılığı olarak İngilizcede *empathy* terimini uygulamaya koymasıyla, bir yandan sempati ve empati arasında tartışmalı bir ayrım belirginleşirken, diğer yandan empati terimi hem pek çok dilde *Einführung*'un karşılığı olarak, hem de başlı başına bir kavram olarak giderek daha yaygın biçimde benimsenir. *Einführung* kavramını Türkçede karşılamak üzere gerçekleştirilen tercüme çalışmaları ise pek çok farklı deyiş ile sonuçlanır. Burada, söz konusu kavram karmaşasından yola çıkarak, *Einführung* kavramının gelişim tarihi ve güncel mirası, ayrıca temsil ettiği kuram incelenecek, böylece kavramın muammalı yapısı aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Einführung*, sempati, empati, estetik, Theodor Lipps

Makale Bilgisi

Geliş: 11 Eylül 2019

Düzeltilme: 26 Ekim 2019

Kabul: 13 Kasım 2019

Einführung kavramı, şimdi özellikle estetiğin temel bir kavramı haline geldi. Ama aynı zamanda temel bir psikolojik kavram haline gelmeli; ve ayrıca temel sosyolojik kavram olmalıdır.²

Theodor Lipps

Giriş

Türkçede, özellikle 19. ve 20. yüzyıl Alman estetiğine atıfta bulunan çalışmalarda karşımıza çıkan, bedîi hulûl, özdeşleşim, estetik kaynaşma, duygu sezgisi, duygudaşlık, özümseme gibi farklı deyişlerle, aslında tek bir kavramın karşılanmak istenmesi bakımından, bir kavram karmaşası söz konusudur. Türkçeye birçok farklı ifade ile tercüme edilen bu kavram, 19. yüzyıl Almanya'sında, estetik üzerine kapsamlı felsefî tartışmalar sırasında beliren *Einführung* kavramıdır. Ancak bilinmelidir ki *Einführung*, yalnız Türkçede değil, diğer bazı dillerde de tercümesi konusunda uzun uğraşlara neden olmuş bir kavramdır. Söz gelimi Fransızcada, Victor Basch'ın *Einführung*'u *sympathie symbolique* (Basch, 1896; Pinotti, 2010: 93), Paul Ricoeur'ün ise *intropathie* (Husserl, 1950: 15) olarak adlandırdığı bilinmektedir. Öte yandan *Einführung*, bugün diğer batı dillerinde olduğu gibi, Fransızcada da çoğunlukla empati (*empathie*) kavramı ile karşılanmaktadır.

Günümüzde hemen herkesin aşına olduğu empati kavramı, Grekçe bir sözden (*empathia*, *εμπάθεια*) gelmiş olsa da, onun mevcut anlamı, *Einführung* kavramından doğmuştur. Edward B. Titchener (1867-1927), 20. yüzyılın hemen başlarında, *Einführung*'un İngilizce tercümesi olarak *empathy* terimini uygulama koyar. (Titchener, 1909: 21) Diller arası bu aktarım sürecinden sonra empati, özellikle psikolojinin merkezi bir kavramı olarak gelişimini sürdürür. Disiplinler arası bu ani geçiş garip görünebilir, ancak *Einführung* kavramını estetik bir kuram olarak geliştiren Alman düşünürler, bu çerçevede zaten estetiğin daha çok psikolojik veya subjektif yanına önem vermişler; çalışmalarında estetik nesneden ziyade, estetik nesneye bakan öznenin hareket etmişlerdir. Dahası, *Einführung* kuramının, kendisinde en kapsamlı açıklamaya ulaştığı Theodor Lipps (1851-1914) için, estetik zaten psikolojik bir disiplindir. Ancak Titchener'ın, kavramı kişiler arası bilişsel bir ilişkiye aktaran yeni yorumu ile birlikte, psikoterapi, psikanalitik gibi alanlardaki kullanımının artması, estetik bir kavram olarak sahip olduğu anlamı daraltır ve hatta bazı belirgin değişimlere uğratır. Böylece empati -ve kısmen buna bağlı olarak tercümesi olduğu *Einführung* kavramı-, estetik ile kurduğu güçlü bağdan giderek mahrum kalır.

Einführung ve empati arasında bir bağlantının, Titchener'dan önce Lipps tarafından kurulduğu düşünülebilir. Zira Lipps, "estetik *Einführung*" ve "*Einführung*" gibi bir ayrımla, kavramı, estetik kullanımının dışında bir anlamla zenginleştirerek, sanattan öznelerarası anlayışa genişletmesinin yanında, açıklamalarında Grekçe *empathia* (*εμπάθεια*) ifadesini kullanır. Ancak Lipps için *Einführung*, esasen eski sempati anlayışına benzerdir. (Jahoda, 2005: 151) Üstelik *empathia*, şuan empati derken kastettiğimiz anlamda değildir. *Empathia*, yoğun bir tutku ya da süregelen bir duygusal durumu ifade eder. *Pathein* (*παθεῖν*) "acı çekmek, katlanmak, hissetmek" anlamlarındadır. *Em* ve *en* (*εν*) öneki ise "içinde" anlamı verir. Buna göre *empathia*, bir kişinin kendi deneyiminin duygu durumuna girmesi anlamına gelir. Bu, daha çok tutku durumu olarak ifade edilir ve çoğunlukla felsefî bir erdem olarak görülen *apatheia*'nın (*ἀπάθεια*, duygusuzluk/hissizlik) karşıtıdır. Her durumda, başkalarının duygularına girmek veya daha genel olarak, empati kavramının mevcut anlamı gibi, kendini bir diğerinin yerine koymak anlamına gelmez. (Depew, 2005: 100-1)

Ancak Titchener, *Einführung* kavramını *empathy* olarak tercüme ederken, bunu, kendimizi diğer insanların içinde, yerinde düşünme veya hissetme biçiminde bilişsel bir süreç olarak kavrar. Başlangıçta -özellikle Lipps öncesi dönemde- *Einführung*, sanat eserlerine odaklanmakla birlikte, genel olarak cansız nesneler ile ilgilidir. Yeni anlamda ise empati, kısmen bazı tür hayvanları da içermekle birlikte, neredeyse tamamen insanlarla ilgilidir. Bu değişim, başka bir değişimi de beraberinde getirir. Orijinal anlamda *Einführung*, dışımızdaki nesnelere ait olduğunu hissettiğimiz duyguların, aslında bizim duygularımız olduğumuzu kabul eder. Yeni anlamda ise empati, kendimizi başkalarının yerine koyup, sahip oldukları duygularla temasa geçerek, onları tanıma, anlama yeteneğimizi ifade eder. (Depew, 2005: 102) Böylece empati, giderek daha çok psikolojinin bir merkezi kavramı haline gelip estetikten uzaklaşırken, empatinin estetikteki kökleri de *Einführung*'da kalır. Zira kavramın estetik anlamından söz ediliyorsa, *Einführung*'un, İngilizcede ve diğer dillerde tercüme edilmeden, olduğu gibi bırakıldığı sık rastlanan bir durumdur.

² Orj. "Der Begriff der Einführung ist jetzt zu einem Grundbegriffe vor allem der Ästhetik geworden. Aber er muß auch zu einem psychologischen Grundbegriff werden; und er muß weiterhin der soziologische Grundbegriff werden." (Lipps, 1907: 713)

Yine de empati ile birlikte, özellikle empatinin 1960'lardan itibaren genel kültüre yayılmaya başlamasıyla, *Einfühlung*'un anlamında da daralma ve değişimler olmuştur.

Anlaşılabileceği üzere *Einfühlung*, hem anlamında kaçınılmaz olarak değişimlere yol açan tercüme çalışmaları ve kullanım alanlarındaki çeşitlenmeyle, hem de bunlardan önce kendi içindeki gelişim tarihiyle, anlaşılması kolay olmayan çok katmanlı bir kavramı ve bu kavram çevresinde gelişen kapsamlı bir kuramı ifade eder. Bu sebeple *Einfühlung*'u anlaşılır kılmayı hedefleyen bir çalışma, özellikle çalışmanın gerçekleştirildiği dildeki tercüme uğraşını göz ardı etmeden, kavramın gelişim tarihine ve temsil ettiği kurama dair bir inceleme sunmalıdır.

Türkçede *Einfühlung* Kavramı Tercüme Çalışmaları

Türkçede *Einfühlung* kuramı üzerine oldukça az sayıda çalışma bulunmasına rağmen, kavrama dair çok çeşitli tercüme yapılmıştır. İsmail Tunalı, gerek özgün eserleri, gerek tercüme çalışmalarıyla, Türkçede *Einfühlung* kuramı üzerine en çok üretimi olan isimdir. Tunalı, *Einfühlung* kavramının anlam derinliğini Türkçede sağlayabilecek bir deyim bulmanın zorluğu sebebiyle, ilkin kavramı olduğu gibi bırakmayı uygun bulurken (Worringer, 1963: 7), sonraları "özdeşleyim" ifadesinde karar kılar (Worringer, 1985; Tunalı, 1979: 50). Tunalı, özdeşleyim deyimini, *Einfühlung*'a dair açıklamalarından türetir:

Özdeşleyim [*Einfühlung*] olayında biz, nesneleri içinden kavrar ve yaşarız. Ama, nesnelerde kavradığımız ve yaşadığımız şey, nesnenin kendisi değil, nesneye yüklediğimiz kendi duygularımızdır. Örneğin, yıkık bir sütun karşısında duyduğumuz eziklik, sütuna değil, kendimize ait bir duygudur. Ama, bu eziklik duygusunu kendimizde değil, o yıkık sütunda yaşarız. [...] Bu şunu gösteriyor ki, biz nesnelerle aramızda bir özdeşlik ilgisi kuruyor, kendimize ait duyguları nesnelere yükleyerek sanki onlarla özdeşleşiyoruz. İşte, nesnelerle böyle duygusal bir özdeşlik ilgisi kurmaya özdeşleyim olayı denir. (Tunalı, 1979: 51)

Tunalı'nın türetmiş olduğu özdeşleyim deyimini, Türkçede *Einfühlung*'a dair en bilinir tercüme olsa da, bu ne ilk, ne de son tercümedir. 1930 yılında, Görüş Dergisi'nde yayımlanan Burhan Toprak'ın *Bedîi Hulûl: Einfühlung* başlıklı yazısı, Türkiye'de bu kavramı çeşitli açılardan irdeleyen, aynı zamanda *Einfühlung* için bir çeviri önerisi sunan, araştırmalarımızda bulabildiğimiz ilk metin olma özelliğine sahiptir. Burhan Toprak, *Einfühlung* için *bedîi hulûl* deyimini uygun bulmasının nedenini, Tasavvuf anlayışındaki *vahdet-i vücud* öğretisi ile kurduğu benzerlik üzerinden açıklar:

Einfühlung'u ilk defa kullanan R. Vischer'dir. Bu kelimenin Fransızca mukabili yoktur. İngilizler ve İtalyanlar *Empathie* ve *Intropathie* diye tercüme etmişlerse de bu kelimeler yaşamamıştır. V. Basch, Fransızca *Infusion* diyor, gülünç buluyor; *s'infuser* diyor, beğenmiyor; kendi nazariyesine verdiği *sympathie symbolique* ismini kullanıyor. Biz Türkçeye tasavvuf lisanında *hulûl* kelimesinin zenginliğinden ilham alarak '*bedîi hulûl*' diye tercüme ettik. [...] Naklettiğimiz ve edeceğimiz bu acayip cümlelerden '*bedîi hulûl*'ün bizi esrarlı bir vahdeti vücut felsefesine kadar götüreceği anlaşılacaktır. Binaenaleyh şimdiden daha iyi izah etmiş olmak için diyelim ki: mutasavvıfın mâşukla hulûl ve ittihadı ne ise bedîi kaynaşma da kendi sahasında böyle bir *hulûl* ve *ittihat*tir. [...] Haleti ruhiyelerimizi adeta rüyadaki gibi kısmen âfakileştirsek bu hal bedîi *Einfühlung* değildir. Ancak kendimizi tam ve mükemmel surette murakabe ettiğimiz şeye verdiğimiz vakittir ki bedîi vakıa husule gelmiştir. Bedîi hulûl iste budur, yani güzelde tamamı ile kendimizi kaybetmeliyiz. Biz o olmalıyız, o da biz olmalı. Leylâ ile Mecnunu anlayabilmek için zaman zaman Leylâ ve Mecnun olmalı, onlar gibi yanmalı, hasretten kül olmalıdır. Kurunu vusta sanatını anlayabilmek, tadabilmek için Golgota yokuşunun ıstırabını bizzat yaşayabilmeli ve yerine İsa çarmıha biz gerilmeliyiz. (Toprak, 1930: 79-82)

Söz konusu metnin en önemli göstergesi, 1930'lu yıllarda -elimizde tek bir örnek olmasına rağmen- Türkiye'de *Einfühlung* kuramından haberdar olunduğudur. Ancak Toprak'ın türettiği *bedîi hulûl* deyiminin dayandığı *vahdet-i vücud* öğretisi, dini bir inanç temelinde kurulmuş olması bakımından, *Einfühlung* ile temelli bir ayrılık içindedir. *Einfühlung*, bu tür bir inanç sistemiyle inşa edilmemiştir. Hatta orijinal kuramda, canlı ve cansız nesneler veya insan ve doğa arasında, psikolojik olanın dışında gerçek bir birliği anlatan metafiziksel bir ima bile yoktur. En azından Theodor Lipps, *Einfühlung*'u açıkça bu şekilde amaçlar. (Debes, 2015: 304-5)

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*'inde (1969), Toprak'ın *bedîi hulûl* tercümesini kullanır. (Tanpınar, 1969: 331) Bunun yanında *Estetik* (1947) ve daha sonra *Estetik ve Ana Sorunları* (1979) başlıklı eserlerinde *Einfühlung* kuramından bahseden Suut Kemal Yetkin, bu kavramın Osmanlıca *bedîi hulûl* olarak; Türkçe ise "estetik kaynaşma" (Yetkin, 1976: 49) veya "estetik kesişme" (Yetkin, 1947: 25) olarak çevrilebileceğini söyler. Yetkin, isabetli bir belirlemeyle, *Einfühlung* kuramında, sempatinin estetik görüşte esaslı bir rol oynadığı düşüncesinin geliştirildiğini belirtir. (Yetkin, 1947: 24) Estetik kaynaşma tercümesini desteklemek üzere ise Yetkin, V. Basch'tan yaptığı alıntılarla, *Einfühlung*'u şöyle açıklar:

sich einfühlen demek, dışımızdaki nesnelere dalmak, onlarda erimek, onlarda yansımak, başkalarının benliğini kendi benliğimize göre yorumlamak, onların hareketlerini, jestlerini, duygularını ve düşüncelerini yaşamak, kişilikten yoksun nehirleri, en basit biçimsel öğelerden sanatın ve doğanın en yüce görünüşlerine kadar canlandırmak, yaşatmak, kişileştirmek; bir düşünle dikilmek, bir yatayla uzanmak, bir çemberle kendi üzerimizde dönmek, keskin ve kısa, sarsıntılı bir ritim ile sıçramak, ağır bir ahenkle sallanmak, keskin bir sesle gerilmek, hafif bir sesle yumuşamak, bir bulutla kararmak, bir ırmakla gürül gürül akmak, kendimizi kendimiz olmayana öylesine bir cömertlikle ve coşku ile vermek ki, bütün bu estetik durumda, verdiğimiz hiç farkında olmamak; gerçekten çizgi, ritim, ses, bulut, rüzgâr, kaya, ırmak olduğumuzu sanmak demektir. (Yetkin, 1976: 49)

Einfühlung kavramını karşılamak üzere Türkçede bunlardan başka duygu sezgisi (Enç, 1974) duygudaşlık, özümseme (Hançerlioğlu, 1976: 350-1) ve empati (Antmen, 2008: 84) gibi çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Bu çeşitli çevirilerden herhangi birinin, *Einfühlung*'un Türkçe karşılığı olarak tam anlamıyla benimsendiği ise söylenemez. Bununla birlikte, söz konusu tercüme uğraşındaki açıklamalar, *Einfühlung* kavramının anlaşılması için oldukça kıymetlidir. Ancak *Einfühlung* gibi çok katmanlı bir kavramın bütünüyle kavranması, içeriğini şekillendiren belli başlı düşünceler ile birlikte onun gelişim tarihini tanımayı gerektirir.

***Einfühlung* Kavramı ve Gelişim Tarihi**

Alman dili sözlüğü *Duden*'de *Einfühlung* kavramı, fiil formunda (*einfühlen*), "birinde, birinin yerinde, durumunda olmak, diğerinin duygu ve düşüncesini kendinde hissetmek; bir şeyi içten anlayışla kavramak, kendinde diğeri gibi hissetmek"³ şeklinde açıklanır. Gelişim tarihinde ise *Einfühlung*, zaman içinde çeşitlenen yapısıyla, günümüz kullanımından daha kapsamlı bir anlama sahiptir. Kavramın *Einfühlung* formundaki kullanımı, ilk kez Robert Vischer (1847-1933) tarafından, *Über das Optische Formgefühl: Ein Beitrag zur Aesthetik* (1873) başlıklı tezinde gerçekleştirilmiştir. Burada Vischer, insanî duyguların cansız nesnelere, bitkilere, hayvanlara veya diğer insanlara, kendine has bir şekilde yerleştirilmesini *Einfühlung* olarak adlandırır. *Einfühlung*, bir insan deneyimini veya duygusunu, bir dış obje ile birleştirir, fakat burada deneyimlenen durum, hissedilen duygu, artık insanın kendi deneyimi veya duygusu olarak değil, bunun yerine o dış objeye ait bir deneyim veya duygumuş gibi hissedilir. (Depew, 2005: 100) Böylece, sözelimi söğüt ağaçlarını üzgün olarak hissedebiliriz. Muhtemelen bunu, söğütleri duygularımızın ifadesi yapan şematik benzerlikler -örneğin sarkık yapraklar- temelinde yaparız. Ancak nihayetinde söğütlere yerleştirilen bu duygu, bizim duygumuzdur. (Depew, 2005: 104)

Vischer'in düşüncesinin temeli, görmek (*sehen*) ve bakmak (*schauen*) arasında kurduğu ayrımdır: Bakmak, formları diyalektik olarak incelemek, başka bir deyişle, birliği bozmak ve yeniden bir birlik sağlamak istediğinden dolayı görmekten daha bilinçlidir. (R. Vischer, 1873: 3) Burada bakmak, duygusal değer verme ve cansız nesneleri canlandırma gibi bir yeti ile yüklenir. Böylece bakmak, *Einfühlung* sürecinin varlığına izin veren uyaranlar ve veriler sağlar. Çünkü Vischer açısından *Einfühlung*, izleyicinin bir sanat eserine veya diğer görsel biçimlere aktif katılımı anlamına gelir. (Nowak, 2011: 304) Özne ile nesne arasındaki benzerlik ve uyum, taklit edici bir yansıtma sürecini tetikler. Bu süreçte nesneyle psikolojik bir özdeşleşme yaşanır ve duygu nesneye aktarılır. Nesne, izleyicinin canlı bedeni gibi canlandırılır. Vischer'in sözleriyle, "böylelikle bu, kişinin kendi bedensel formunun ve dolayısıyla ruhunun, bilinçsiz bir şekilde nesnenin formuna yerleştirilmesidir." Bu yer değiştirme (*Versetzen*), Vischer'e *Einfühlung* dediği kavramı verir. (R. Vischer, 1873: VII) *Einfühlung* burada bir tür içgüdüsel taklide bağlı bir yansıtma süreci olarak sunulur, ancak imgelemin bu süreçte önemli bir rolü vardır. Nesneye yapılan mimetik giriş ve böylece nesnenin duygusal değer kazanması, imgelem aracılığıyla gerçekleşir. Vischer'e göre özne ve nesnenin, bir sanat eserinde veya bir görsel formda birleşmesi, sanatsal imgelem sayesinde. (Nowak, 2011: 305)

Robert Vischer, haklı olarak *Einfühlung* teriminin icatçısı olarak kabul edilmektedir. Ancak Vischer'in bu terimi ürettiği çağda ve çağın hemen öncesinde, *Einfühlung* adı altında belirlenmemiş olsa da, oldukça yakın konseptlerle çalışan belirgin düşünceler vardır ve *Einfühlung*'un içeriği, bu düşüncelerle şekillenmiştir. Bu nedenle terimin Vischer tarafından üretilmiş olması, kimi araştırmacılar tarafından tesadüfi olarak değerlendirilir. (Hunsdahl, 1967: 181)

Einfühlung, 18. yüzyılda etik ve estetik alana uygulanan "sempati" kavramı, özellikle David Hume ve Adam Smith'in sempati anlayışları ile pek çok noktada birleşir. Sempati anlayışlarındaki farklılıklara rağmen, her ikisi için de sempati, bir toplumu oluşturmak ve sürdürmek için kritik ve ahlaki yargı için esastır. (Sayre-McCord, 2015: 210) Smith, başkalarının hissettikleri şeye dair doğrudan bir deneyimimiz olamayacağından, benzer bir durumda kendimizin hissedeceği şeyi tasavvur etmekten başka, başkalarının hisleri hakkında hiçbir fikir edinemeyeceğimizi belirtir. Smith'e göre, kendimizi tahayyül yoluyla bir başkasının durumuna (*situation*) koyarak, adeta onun bedenine

³ Orj. "sich in jemanden, jemandes Lage, Zustand o. Ä. hineinversetzen; etwas innerlich nachvollziehen, nachempfinden."

girer, bir bakıma onunla aynı kişi oluruz. Böylece başkasının hisleri hakkında bir fikir oluşturur; daha zayıf olsa bile, ondan tamamen farklı olmayan bir şey hissederiz. (Smith, 1853: 3-4) İmgelem (*imagination*) ve ortak duyu (*common sense*) yetisinin olanaklı kıldığı, bir başkasını bilip anlama, ama aynı zamanda -bilişsel empatiden farklı olarak- onun duygusunu kendinde hissetme veya kendinde diğeri gibi hissetme şeklindeki dayanışma biçimi, bu kapasite, sempattır.⁴

Alman Romantizmi, oldukça benzer bir konsept üzerine yoğunlaşmış olmasıyla, *Einführung* kavramının köklerinden biri olarak kabul edilir. (Nowak, 2011: 303) Johann Gottfried Herder (1744-1803), *Einführung* kavramının köklerini bulduğumuz düşünürlerden biridir. Hatta Herder'in, Vischer'in *Einführung* ifadesinden önce, kavramın fiil formunu (*sich einführen*) türettiği iddia edilir. (Fauvel, 2009: 13) Böyle bir türetim, elbette, günlük dilden kazanılan bir ifadenin, felsefi bir kavrama dönüştürülmesi anlamındadır. Herder, bugün sosyal veya beşeri bilimler dediğimiz alana uygun bir metodoloji oluşturma çabasıdır. Herder'in temel ilgilerinden biri, geçmişimizi olduğu kadar, diğer kültürleri de anlama zorluğu üzerinedir: Tarihsel ve kültürel bir diğeri, kendi standartlarımızla yargılayabileceğimizi kabul edersek, benzerliği varsayarız ve özgülüklerini anlamayız; öte yandan, eğer bize tamamen yabancı olduklarını kabul edersek, kendimizi görecelik ve anlayamama durumuna teslim ederiz. Herder, hermeneutik bir yaklaşımla, bu sakıncalı uç noktalar arasında gezinmeyi amaçlar. Bu bağlamda *einführen*, tarihsel ve kültürel bir diğeri anlamak için, kendi perspektifimizden değil, "bir başka zamanın ölçütü" (Herder, 2002: 282) ile değerlendirmeyi ifade eder. Bunun yanında, farklı doğa fenomenlerini algılamak, insanla benzerlikler aranabileceği ve böylece onlara insanî duygular yüklenebileceğini düşünen Herder, doğaya, insanın nüfus edebileceği bir bilinç kazandırır ve böylece özne ve nesnenin, insan ve doğanın birliğine yol açılır. Benzer düşünceler, Jean Paul, Friedrich Schelling, Novalis ve Schlegel Kardeşler gibi Romantik filozofların metinlerinde de bulunur. Romantikler, *einführen* fiilini, estetik değerin varlığını sağlayan, özne ve nesnenin birleşimini belirtmek için kullanmışlardır. (Nowak, 2011: 303)

Rudolf Hermann Lotze (1817-1881), *Einführung* düşüncesinin gelişimindeki önemli katkılarıyla ve *einführen* ifadesine yüklediği anlam ile öne çıkar. (Depew, 2005: 106; Debes, 2015: 296; Moritz, 1911: 30) *Geschichte der Aesthetik in Deutschland*'da Lotze, estetik hazın, mekânsal algının kendi fiziksel durumumuzun tecrübesiyle eşleştirilmesi ile doğduğunu, böylece bedensel düzenimizin tüm estetik deneyime yayıldığını iddia eder. (Lotze, 1868: 80) Buna göre öznel yapıyı nesnel form deneyimine aktarırken, duygusal içeriği, izlenimlerin ürettiği tüm duyusalara yansıtır.

Einführung kavramının gelişiminde son derece önemli katkıları olan bir diğeri isim, Robert Vischer'in babası Friedrich Theodor Vischer (1807-1887). Th. Vischer'in, 1846 ve 1857 yılları arasında altı cilt halinde yayımlanan estetiği, *Aesthetik oder Wissenschaft des Schönen*, güzelin metafiziği, doğal güzel ve fantezi, sanat öğretisi, resim, müzik ve şiir sanatı üzerine kapsamlı ve ayrıntılı açıklamalar sunar. (Th. Vischer, 1922) Th. Vischer'in estetiği, yoğun olarak G.W.F. Hegel'in etkisi altındadır. Bunun yanında Th. Vischer, özetle, formların duygusal içerikle donatılmasını sağlayan sembolik bir aktarım üzerine odaklanır. Sembolizm üzerine açıklamalarında da, Hegel'in sembolik sanat betimlemelerini takip ederek, düşünce ve imgenin farklı seviyelerdeki birliğiyle belirlenen, sembolizmin üç evresini betimler. (Th. Vischer, 1887) İçerik ve biçim arasındaki bağlantının bilinçsiz, istemsiz ve belirsiz olduğu ilkel evre olan sembolizmin ilk evresinde, düşünce ve imge, birbiri ile karıştırılacak kadar çarpık bir birlik halindedir. İkinci tür sembolizmde, düşünce ve imge arasındaki aynı olmama durumunun bilincinde, yine de gönüllü olarak ikisinin bir olduğu yanılması teslim olunur. Üçüncü evrede, sembol ile sembolize edilen düşünce arasında bilinçli bir ayrım söz konusudur. Th. Vischer'e göre ikinci tür sembolizm, yani düşünce ve imge ilişkisinde ne tam bir birlik, ne de tam bir ayrışmanın bulunduğu sembolizm, herhangi bir kültür veya tarihe özgü olmayıp, temel sembolik süreçtir. Bu sembolik süreç, dış dünya ile olan ilişkimize, çevremizi algılama biçimimize özgüdür. Th. Vischer'e göre, duygusal dünyayı canlandırma, neredeyse formlarla bir olma gibi bir içgüdüye sahibiz.

⁴ Adam Smith'in sempati anlayışının yer aldığı eseri *The Theory of the Moral Sentiments*, Türkçede iki farklı çeviri ile mevcuttur. Smith'in temel kavramlarından biri olan "sympathy", bu çevirilerin ilkinde Türkçeye "empati" olarak (Smith, 2017), neyse ki diğeri doğru bir tercüme ile "sempati" olarak (Smith, 2018) çevrilmiştir. Bu durum, *Einführung* kavramı ile ilişkili olarak gelişen genel bir kavram karmaşasının, dilimizdeki yansımalarına dair bariz bir örneğidir. Ancak sempati ve empati, her ne kadar birbirine yakın kavramlar olsa da, birbirinden ayrı kavramlardır. Üstelik Adam Smith söz konusu olduğunda, aralarındaki fark, sempati kavramının empati ile karıştırılmasının mümkün olmadığı şekilde belirgindir. Zira Smith açısından sempati, yansılal özdeşleşmeyi şart koşar ki bu, literatüre sonradan giren empati kavramında söz konusu değildir. Adam Smith ve David Hume'un sempati anlayışlarıyla ilgili Türkçede yapılmış ilk aydınlatıcı çalışmalar, Doğan Göçmen tarafından gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili ayrıntı bilgi, Göçmen'in, *Adam Smith'in Tarafsız Gözlemci Kavramı ve Ruh-Beden Problemi, Özne Felsefesinde İki Dönüm Noktası: Bazı Güncel Yaklaşımlar Bağlamında René Descartes'tan Adam Smith'e Öznin Kuruluşu ve Kurtuluşu ve Kartezyen Şüphelilik ve Hume'cu Bilinmezlik Bağlamında Adam Smith'in Sağduyu Epistemolojisi* başlıklı yazılarından edinilebilir. (Göçmen, 2015: 34-106) Sempati ve empati kavramları arasındaki farklara dair daha geniş çaplı bilgi içinse, Stephen Darwall ve Lauren Wispé'nin çalışmaları takip edilebilir. (Darwall, 1998; Wispé, 1986)

Bunun için estetik deneyimde, duygularımızı cansız nesnelere yansıtarak, kendimizi, dışımızdaki dünya ile birleştiririz.

Johannes Volkelt, Karl Groos, Hermann Siebeck, Wilhelm Wundt, August Döring, Antonin Prandtl, Stefan Witasek gibi, her birine burada tek tek değinemeyeceğimiz, *Einfühlung* düşüncesi üzerinde etkileri olan pek çok isim vardır. (Curtis, Koch, 2008; Geiger, 1911) Ancak *Einfühlung*, bir kuram olarak en kapsamlı haline Theodor Lipps ile ulaşır. Lipps, modern psikolojik estetiğin kurucusu olarak kabul edilir ve onun estetik anlayışının en belirgin olduğu söylem şu şekildedir:

Estetik, güzelin bilimidir; bu, çirkinin bilimini de içerir. Bir obje, bende özel bir duygu, 'güzellik duygusu' olarak tanımlayabileceğimiz bir duygu uyandırdığı ya da uyandırmaya yetili olduğu için 'güzel'dir. Her durumda 'güzel'lik', bir objenin bende belli bir etki uyandırma yetisine verilen bir addır. Bu etki, her ne ise, bende meydana gelen bir etki olarak psikolojik bir olgudur. Estetik, bu etkinin özünü saptamak, çözümlemek, nitelendirmek, sınırlamak ister. [...] Bu ödev, psikolojik bir ödevdir. Buna göre estetik de psikolojik bir disiplindir. (Lipps, 1923: 1)

Böylelikle Lipps, estetik ile birlikte, *Einfühlung* kavramının da psikoloji alanı ile olan bağlarını kuvvetlendirir.

Theodor Lipps ve *Einfühlung* Kuramı

Lipps'in estetik *Einfühlung* teorisi, neredeyse tüm çalışmalarında takip edilebilir olmakla birlikte, en özlü şekilde, *Einfühlung und ästhetischer Genuß* (Lipps, 1906b) başlıklı makalesinde açıklanır. *Einfühlung* kuramını Lipps'in özellikle bu çalışması üzerinden değerlendiren Wilhelm Worringer, *Einfühlung* içtepesinden kalkan bir estetik yaşantının, şöyle çok yalın bir formülde dile getirilebileceğini söyler:

Estetik haz, nesnelleştirilmiş öz-hazzıdır [*Selbstgenuss*]. Estetik olarak haz duymak demek, benim dışımda bulunan duyulur bir objede kendimden haz duymam, kendimi onda yaşamam demektir. Onda duyduğum şey, genel olarak yaşamdır. Ve yaşam; kuvvet, içten bir işleyiş, amaç edinme ve gerçekleştirme. Yaşam, tek bir kelimeyle etkinlik. Ancak etkinlik, içinde bir gayret yaşadığım şeydir. Bu etkinlik, özü bakımından bir istenç etkinliğidir. Etkinlik, amaç edinme ya da hareket istemidir. (Worringer, 1911: 4)

Gerçekten Lipps için kavrayıcı etkinlik, *Einfühlung* sürecinin bir şartı olarak bulunur. Lipps'in öğretisinde içsel taklit ve yansıtmanın yanı sıra, *Einfühlung* sürecinin arkasında en temelde yatan üçüncü bir psişik dürtü vardır: içgüdüsel öz-etkinlik dürtüsü. (Lipps, 1979: 376) Lipps'in belirttiği üzere *Einfühlung*'da hissedilen şey, yapmak, çabalamak, başarmak; aktif hissetmektir. (Lipps, 1979: 373) *Einfühlung* sürecinde kişi, bir yandan, algıladığı nesne veya bir diğer özne hakkında gözlem yoluyla edindiği bazı izlenimleri, kendi deneyimine dayanarak sahip olduğu diğerinin deneyiminin tasarımıyla birleştirir; diğer yandan, kendi içsel hareketini deneyimler ve kendi aktifliğini, özgürlüğünü hisseder. *Einfühlung*'da bu iki ayrı durum bir olur. Bu yüzden kişi kendi içsel hareketini diğerinde, diğerinin hareketinde gerçekleştirdiğini hisseder. (Lipps, 1979: 375) İçsel olarak taklit etmek, bir faaliyet duygusu yaşamak, gözlem deneyiminin bir parçası olarak çabalamaktır. Bu, gerçekten hareket etmeden bir hareket veya çaba hissi deneyimlemektir. (Jahoda, 2005: 155) Fakat bu içsel taklit, *Einfühlung* sürecinde gözlemlenen nesneye geri yansıtılır. Böylece kişi kendini bir dış nesnenin yerinde, onun içinde, hatta onunla tamamen özdeş, ve böylece kendini etkin, aynı zamanda da özgür hisseder. Bu estetik taklit, aynı zamanda estetik *Einfühlung*'dur. (Lipps, 1979: 375)

Einfühlung'un sağladığı etkin ve özgür olma duygusu, aynı zamanda öngörülen deneyimin gerçekleşmesinden dolayıdır ve *Einfühlung*'un nesnesi, bu sebeple haz verici olarak algılanır. Yani kişinin sahip olduğu duygusal yönelimler ve öz-etkinlik ihtiyacı, öngörülen veya kendisinden beklenen ile ya uyum içinde olur ya da duygusal bir çatışma yaşanır. Eğer öznenin kavrayıcı etkinliği, yani özünün gereği olarak yaptığı kendi kendini etkin kılma çabası, nesne ile uyumlu olur ve özne kendini zorlanmadan nesneye verir de, iç etkinliğini özgürce gerçekleştirir ise, başka bir deyişle, kişiye yönelen etkinlik beklentisi ile kişinin özgür olarak gerçekleştirdiği etkinlik arasında uyum gerçekleşir ise, kişide bir "özgürlük duygusu" oluşur. Bu özgürlük duygusu, Lipps'e göre bir "haz duygusu"dur. Bütün bu sürece Lipps, "pozitif *Einfühlung*" adını vermektedir ve böyle bir *Einfühlung*'un nesnesi için de "güzel" denir. Ancak eğer söz konusu etkinlikte bir iç çatışma olur, yani kişinin kendi kendini etkin kılmak için yaptığı doğal çabalama ile nesnenin kavranmak üzere öznenin beklediği etkinlik arasında uyumsuzluk olur ve özne kendini sınırlanmış, engellenmiş hisseder ise, bu uzlaşmazlık duygusu da objeden duyulan bir "acı duygusu" olur. Lipps, bu ikinci duruma da "negatif *Einfühlung*" adını vermektedir ve böyle bir *Einfühlung*'un nesnesi için de "çirkin" denir. Lipps'e göre, yalnız pozitif *Einfühlung* olduğu sürece biçimler güzel, ve yalnız negatif *Einfühlung*

olduğu sürece biçimler çirkindir. (Lipps, 1923: 139-40) Buna göre "güzelliğin tüm hazzı, bir nesnede canlılığın ve yaşam imkânının izlenimidir; ve bütün çirkinlik, nihai özünde, yaşamın olumsuzlanması, yaşamın eksikliği, engellenme, körelme, yıkım, ölümdür." (Lipps, 1923: 102)

O halde estetik *Einfühlung*, kişinin, estetik deneyimin kaynağı olan dışındaki bir objeye içsel taklit yoluyla nüfuz etmesi, duygularını ona aktararak o objeye duygusal bir canlılık kazandırması, böylece kendi ruhsal yaşamını o objede yaşaması ve objede yaşadığı bu iç etkinlik durumundan haz alması biçiminde olmaktadır. Lipps için burada *Einfühlung* ve ifade (*Ausdruck*) arasındaki bağlantı belirleyicidir. Lipps'in belirttiği üzere, estetik deneyimde, "benden farklı duygusal bir nesne, içsel ya da ruhsal bir şeyi ifade eder/dışa vurur [*ausdrücken*]." (Lipps, 1906a: 1) Başka bir deyişle, *Einfühlung*'da duygularımızı dışsal nesnelere bastırırız (*drücken*) ve böylece estetik nesne, bir dışa taşma, bir ifade (*Ausdruck*) ile sonuçlanır. *Einfühlung* sürecinde insan, duygusal durumu ile nesneler arasında içten bir ilgi kurar; içsel taklit neticesinde kendinde doğan coşkuyu, hüznü, şefkati bu nesnelere aktarır ve onları, gerçekte kişinin kendine ait olan bu nitelikler içinde kavrar. Söz gelimi dalgalı bir denizi coşkun, toprağı şefkatli, göğe uzanan ağaçları mağrur yapan insandır. İnsan böyle bir ağaç karşısında kendini ona verir, o ağaç olduğunu hissederek de, onunla birlikte göğe uzanırken, ağacın mağrur olduğunu söyler. Coşku, hüznü, şefkat, mağrurluk; bunlar hep insana ait duygulardır, ancak *Einfühlung* sürecinde kişi duygularını kendinde değil de, objede yaşar. İşte Lipps'in öğretisine göre estetik haz, *Einfühlung* sürecinde nesnelerle kurulan böyle bir duygusal veya psikolojik özdeşlik ilgisinde tatminine ulaşan öz-etkinlik isteğidir. Estetik hazzın nesnesi, yine de özne veya öznenin duyguları değil, dış objenin kendisidir. Çünkü kişinin kendinde uyanan duyguların kaynağı, içsel olarak taklit ettiği nesne ve bu nesnenin kavranmasıdır.

Lipps, erken bir çalışması olan *Raumästhetik und geometrisch-optische Täuschungen*'de, şöyle bir belirlemede bulunur: "Mekansal formlar üzerine tüm zevkler, ve buna genel olarak tüm estetik zevki dâhil edebiliriz, mutlu edici bir sempati duygusudur [*Sympathiegefühl*]." (Lipps, 1897: 309) "Sempati" ifadesi burada dikkat çekicidir. Üstelik Lipps'in diğer çalışmalarında da sempati terminolojisi takip edilebilir. Lipps, aynı anda hem *Einfühlung*, hem sempati (*Sympathie*) kavramını ve bazen eş anlamda kullanır. Özel olarak, pozitif *Einfühlung*'u, "sempati" (*Sympathie*) veya "sempatik *Einfühlung*" (*sympathische Einfühlung*) olarak adlandırır. (Lipps, 1906a: 21; 1923: 139) Çalışmalarında sempati öğretisinden ne kadar etkilendiğine dair kesin yargılar verilemese de, Lipps'in 18. yüzyıl sempati anlayışlarına oldukça aşina olduğu bilinmektedir.⁵

Anlaşılabileceği üzere *Einfühlung*, Lipps için sadece sanat veya daha genel olarak sadece cansız nesneler ile ilgili değildir. Lipps, "estetik *Einfühlung*" ve "*Einfühlung*" gibi bir ayrımla, kavramın genel anlamını belirleyerek, onu, estetik alandaki kullanımının izin verdiğinden daha geniş bir anlamda alır. En geniş anlamıyla *Einfühlung*, öz-objektivasyon (*Selbstobjektivierung*) demektir. (Lipps, 1909: 50) Kavramın genel anlamının belirlenmesi, onun aynı zamanda diğer tikel anlamlarına da olanak tanır. Böylece Lipps, *Einfühlung* kavramının anlamını, estetikten öznelerarası anlayışa genişletir. Lipps, üç bilgi alanının varlığından söz eder: "Şeyleri, kendimi, ve diğer bireyleri bilirim." Şeyler hakkındaki bilginin kaynağı duygusal algıdır; öz-bilgisinin kaynağı içsel algıdır; diğer bireyler hakkındaki bilginin kaynağı ise *Einfühlung*'dur. (Lipps, 1909: 222) Buna göre, Lipps'in ifadesiyle "yabancı benler"i (*fremde Iche*) veya "diğer benler"i (*andere Iche*) bilmek, ne duygusal algı, ne de içsel algı yoluyla, ama bu ikisini de kapsayan başka bir yolla, *Einfühlung* ile sağlanır.

Lipps için, örneğin bir insanın yüzünün kızardığını, çenesini ve yumruğunu sıkıldığını algıladığımda öfkesini anlarım, ama gerçekte onun öfkesini algılamam. Lipps'e göre, "bunu yapamayız. Öfke, hoşluk, üzüntü, duygusal olarak algılanamaz. Aksine bu sözlerin ne anlama geldiğini sadece kendimizden biliriz. Sadece kendimizde bu gibi bir şeyi deneyimleyebiliriz. Sadece kendi deneyimlerimizden buna benzer şeyleri doğrudan tanırız." (Lipps, 1907: 713) Bir diğer özneyi bilme sürecinde, eşzamanlı, özdeş olmayan, fakat birbirinden ayrılmaz iki eylem ve bunların farklı iki kaynağı vardır: bedeninin duygusal algısı ve onun algılanamayan ama yine de deneyimlenen durumunun hissedilmiş bir kavrayışı. Burada duygusal algı nesnesi dış dünyadan çıkarılır; içsel uyarım ise, aksine ortaya çıkabileceği tek kaynaktan, kendimden kaynaklanır. (Lipps, 1907: 714) Buna göre kişinin bedeni, şey olarak, tıpkı diğer fiziksel nesneler gibi algılanır. Kişinin öfkesi ise algılanmazdır; onun deneyimsel kaynağı dış dünya değil, 'ben'dir.

Burada *Einfühlung*, bir içgüdü olarak, bir başkasının jestine ilişkin görsel algım ile kendi jestlerimin kinestetik farkındalığını ve jestlerimin duygularımın ifadesiyle yaşandığı bilincini bir araya getirir. Çünkü jest, bir eklenti olarak içsel bir duyguya dâhil edilmez. Aksine, öfkenin kızgın bir suratla dışsallaşması, bir etkinliğin formunu

⁵ David Hume'un sempati anlayışının yer aldığı *A Treatise of Human Nature* (1739) kitabının, Almancaya Lipps tarafından çevrilmiş olması da bu anlamda dikkate değerdir. (Hume, 1904)

almasıdır ve bu, dürtüsel bir etkinliktir (*Triebtätigkeit*). (Lipps, 1907: 715) Böylece, diğerinin jestinde, kendimin de aynı hareketi üretme eğiliminde olduğumun bilinciyle, kendimi diğerinin yerine koyarak, benzer bir duyguyu kendimde yaşarım. Burada şöyle kritik bir nokta vardır: İçimde yaşadığım duyguyu, bir diğerine ait olarak kavrarım, çünkü bunu kendi içsel tecrübemde kurulan bir şey olarak değil, diğerinin algısında kurulan bir şey olarak gerçekleştiririm. Böylece Lipps'in belirttiği üzere, "kendimde, bir diğerinde ifade edildiğini gördüğüm içsel durumu yaşarım." (Lipps, 1907: 719) Bu, bir diğer ben'i bilme edimi olarak *Einführung*'un, nesnelleştirilmiş bir öz-deneyimi sağladığını gösterir.

Sonuç

Einführung kavramının, hem içerdiği anlam ve sahip olduğu çağrışımları kaçınılmaz olarak değiştiren tercüme çalışmaları ve kullanım alanlarındaki çeşitlenme, hem de bunlardan önce kendi içindeki gelişim tarihi ve içeriğini şekillendiren düşünceler bir bütün olarak ele alındığında, onun karmaşık tarihi, kavramın zengin ve muammalı yapısını ortaya koyar. Ancak kendisine atfedilen kimi hatalı belirlemelere rağmen, onun muammalı yapısı, olumsuz anlamda alınmamalıdır. *Einführung*, etikten hermeneutiğe, estetikten psikolojiye, fenomenolojiden sanat tarihine kadar pek çok alanda etkili bir kavramdır. Dolayısıyla kavramın derinliklerine inildikçe, bir anlamda kavram çözüldükçe, bize çözülmeyi bekleyen yeni yollar gösteren muammalı yapısı oldukça besleyicidir.

Einführung, ilk anlamında, içtepsel şekilde içsel olarak taklit edilen bir formun kişide uyandırdığı duygunun, söz konusu biçime geri yansıtılmasını ve bu biçimin, gerçekte kişiye ait olan duygu içinde, içten bir kavrayışını, böyle bir duygusal aktarımı, hatta birliği anlatır. Nesneye duygusal değer kazandıran bu özdeşleşmeyi sağlayan, daha temelde imgelem yetisidir. Lipps'in açıklamalarında buna öz-etkinlik dürtüsü katılır. Buna göre *Einführung*'da gerçekleştirilen, en temelde, kişinin kendi kendini etkin kılma durumudur. Böylece *Einführung*'un sağladığı şey, artık sadece bir estetik haz duygusu değil, aynı zamanda bir özgürlük duygusudur ki zaten Lipps'e göre haz duygusu, insanın kendi dışındaki bir obje ile kurduğu özdeşlik ilgisinde, öz-etkinlik ihtiyacının tatminine ulaşarak, kendini özgür hissetmesinden kaynaklanır. *Einführung*, Lipps ile birlikte artık çok daha geniş bir anlamı, kapsamlı bir kuramı niteler. *Einführung*'un en genel anlamını, öz-objektivasyon olarak belirten Lipps, onun estetikten başka bir diğer tikel anlamını öznelararası anlayışta bulur. Buna göre bir diğer ben'i bilmeyi sağlayan da yine *Einführung*'dur. *Einführung*, nasıl ki bir estetik durumda, en basit formdan bütün bir doğaya kadar, içsel olarak taklit ettiğim benden farklı bir şeyde yansımak, ona nüfuz etmek, böylece duygularımın ifadesine dönüşen bir formda kendimi yaşamak ise, öznelararası durumda da bir başkasında ifadesini gördüğüm duyguyu ona aitmişcesine yaşamak; böylece bir diğerini, onun duygu ve düşüncelerini mümkün olduğunca kavramak ve daha fazlası; onun duyduğu acıyı, sevinci, hemen hemen aynı şekilde kendimde yaşamaktır.

Einführung kavramına dair Türkçedeki kavram karmaşasına gelince, bu, tıpkı *Einführung*'un uluslararası literatürdeki sempati ve empati kavramları arasındaki tartışmalı konumu gibi, nedeni anlaşılmaz bir durum değildir. Zira duygu verileri, duygular ve imgelem yetisinin birleşiminden doğan bileşik bir olay; aynı anda bir kavrama biçimi, bir bilme yolu, bir estetik süreç, bir içtepi, bir yeti, bir iletişim şekli, bir diğer ben deneyimi ve daha genel anlamda bir öz-objektivasyon olarak belirtilen bir şeyi kavramsallaştırmak kolay değildir.

Kaynaklar

- Antmen, Ahu (2008). *20.yy Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Basch, Victor (1896). *Essai Critique Sur L'esthétique De Kant*. Paris: Felix Alcan.
- Curtis, Robin ve Koch, Gertrud (Ed.) (2008). *Einführung: Zu Geschichte und Gegenwart eines ästhetischen Konzepts*. München: Wilhelm Fink.
- Darwall, Stephen (1998). "Empathy, Sympathy, Care". *Philosophical Studies*, Vol.89, No.2/3, 261-282.
- Debes, Remy (2015). "From Einführung to Empathy: Sympathy in Early Phenomenology and Psychology". *Sympathy: A History*. Ed. Eric Schliesser. New York: Oxford University Press, 286-322.
- Depew, David (2005). "Empathy, Psychology, and Aesthetics: Reflections on a Repair Concept". *Poroi: An Interdisciplinary Journal of Rhetorical Analysis and Invention*, Vol.4, Iss.1, 99-107.
- Enç, Mithat (1974). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Fauvel, L. F. Arlette (2009). *The Archeology of Empathy*. New York: Stony Brook University.

- Geiger, Moritz (1911). "Über das Wesen und die Bedeutung der Einfühlung". *Bericht über den IV. Kongress für experimentelle Psychologie*. Leipzig: J. A. Barth, 29-73.
- Göçmen, Doğan (2015). *Modern Felsefe: Tarihsel Anlamı, Güncel Mirası - Adam Smith, Hegel ve Marx*. İstanbul: Vivo.
- Hançerlioğlu, Orhan (1976). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herder, J. Gottfried (2002). *Philosophical Writings*. Çev.-Ed. Michael N. Forster. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hume, David (1904). *Traktat über die menschliche Natur*. Çev.-Ed. Theodor Lipps. Hamburg, Leipzig: Leopold Voss.
- Hunsdahl, Jørgen B. (1967). "Concerning Einfühlung (Empathy): A Concept Analysis of Its Origin and Early Development". *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Vol.3, Iss.2, 180-191.
- Husserl, Edmund (1950). *Idées Directrices Pour Une Phénoménologie*. Çev. Paul Ricoeur. Paris: Gallimard.
- Jahoda, Gustav (2005). "Theodor Lipps and the Shift from Sympathy to Empathy". *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Vol.41, Iss.2, 151-63.
- Lipps, Theodor (1897). "Raumästhetik und geometrisch-optische Täuschungen". *Schriften der Gesellschaft für psychologische Forschung*, II. Sammlung, Heft.6-10. Leipzig: J.A. Barth, 295-726.
- Lipps, Theodor (1906a). *Ästhetik: Psychologie des Schönen und der Kunst, Zweiter Teil: Die ästhetische Betrachtung und die bildende Kunst*. Hamburg, Leipzig: Leopold Voss.
- Lipps, Theodor (1906b). "Einfühlung und ästhetischer Genuß". *Die Zukunft*, Bd.54, Nr.16, 100-114.
- Lipps, Theodor (1907). "Das Wissen von fremden Ichen". *Psychologische Untersuchungen*, Bd.I. Leipzig: Wilhelm Engelmann, 694-722.
- Lipps, Theodor (1909). *Leitfaden der Psychologie*. Dritte Auflage. Leipzig: Wilhelm Engelmann. (İlk baskı: 1903)
- Lipps, Theodor (1923). *Ästhetik: Psychologie des Schönen und der Kunst, Erster Teil: Grundlegung der Ästhetik*. Leipzig: Leopold Voss. (İlk baskı: 1903)
- Lipps, Theodor (1979). "Empathy, Inner Imitation, and Sense Feelings". *A Modern Book of Esthetics: An Anthology*, 5th edition. Ed. Melvin Rader, Çev. Melvin Rader, Max Schertel. New York: Holt, Rinehart and Winston, 371-378. (Orijinal makale: Lipps, Theodor (1903). "Einfühlung, innere Nachahmung, und Organempfindungen". *Archiv für die gesamte Psychologie*, 1, 185-204.)
- Lotze, R. Hermann (1868). *Geschichte der Aesthetik in Deutschland*. München: J. G. Cotta.
- Nowak, Magdalena (2011). "The Complicated History of Einfühlung". *Argument*, Vol.1, 301-326.
- Pinotti, Andrea (2010). "Empathy". *Handbook of Phenomenological Aesthetics*. Eds. Hans Rainer Sepp, Lester Embree. Dordrecht: Springer, 93-98.
- Sayre-McCord, Geoffrey (2015). "Hume and Smith on Sympathy, Approbation, and Moral Judgment". *Sympathy: A History*. Ed. Eric Schliesser. New York: Oxford University Press, 208-246.
- Smith, Adam (1853). *The Theory of the Moral Sentiments*. London: Henry G. Bohn. (İlk baskı: 1759)
- Smith, Adam (2017). *Ahlaki Duygular Kuramı*. Çev. Berkay Tartıcı. İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- Smith, Adam (2018). *Ahlaki Duygular Kuramı*. Çev. Derman Kızılay. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tanpınar, A. Hamdi (1969). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: MEB.
- Titchener, Edward (1909). *Lectures on the Experimental Psychology of the Thought-Processes*. New York: MacMillan.
- Toprak, Burhan (1930). "Bediî Hülûl: Einfühlung". *Görüş*, C.1, Nr.2. Ankara.
- Tunalı, İsmail (1979). *Estetik*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Vischer, F. Theodor (1887). "Das Symbol". *Philosophische Aufsätze. Eduard Zeller zu seinem fünfzigjährigen Doctor-Jubiläum gewidmet*. Leipzig: Fues's Verlag, 151-193.
- Vischer, F. Theodor (1922). *Ästhetik oder Wissenschaft des Schönen*. München: Meyer & Jessen. (İlk baskı: 1846-1857, 6 cilt halinde)

Vischer, Robert (1873). *Über das optische Formgefühl: Ein Beitrag zur Aesthetik*. Leipzig: Credner.

Wispé, Lauren G. (1986). "The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed". *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.50, Iss.2, 314-321.

Worringer, Wilhelm (1963). *Soyutlama ve Einfühlung: Üslup Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Worringer, Wilhelm (1985). *Soyutlama ve Özdeşleşim*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Worringer, Wilhelm (1911). *Abstraktion und Einfühlung: Ein Beitrag zur Stilpsychologie*. München: R. Piper. (İlk baskı: 1907, Doktora Tezi, Bern Üniversitesi, Neuwied: Heuser Verlags-Druckerei / Ticari ilk baskı: 1908, München: R. Piper.)

Yetkin, S. Kemal (1947). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yetkin, S. Kemal (1976). *Estetik ve Ana Sorunları*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.

EINFÜHLUNG: A RICH AND PUZZLING CONCEPT OF AESTHETICS

Gamza AYDEMİR

Abstract

The concept of *Einführung*, which developed at the center of German aesthetics in the nineteenth century, is an effective concept in many fields from ethics to hermeneutics, from aesthetics to psychology, from phenomenology to art history. However, it becomes a concept that cannot be easily understood, with the changes it undergoes when passing from one field to another, from one language to another, but a rich concept that becomes very nutritious for many fields. To explain entirely the meaning of the concept of *Einführung* is as difficult as to follow the history of its development and these two difficulties are tightly interconnected. The concept of *Einführung*, on the one hand, is based on the concept of sympathy of David Hume and Adam Smith, on the other hand, J. Gottfried Herder and German Romanticism, and the aesthetics of R. Hermann Lotze and F. Theodor Vischer. The term *Einführung*, invented by Robert Vischer, became the more comprehensive theory with Theodor Lipps. Lipps regarded *Einführung* similar to the concept of sympathy. But Edward Titchener coined the term empathy as the translation of *Einführung*. Thus, on the one hand, the controversial distinction between sympathy and empathy became evident, on the other hand, in many languages the term empathy was increasingly adopted as translation of *Einführung* and used as a concept in itself. The concept of *Einführung* is also translated into Turkish in many different ways. Starting from this concept confusion, the history of the development of *Einführung* and its current heritage, as well as the *Einführung*-theory will be examined. In this way, it is aimed to elucidate the puzzling structure of the concept.

Keywords: *Einführung*, sympathy, empathy, aesthetics, Theodor Lipps